

Regényeiből, fél évszázados írói, emberi tapasztalatainak birtokában kirajzolódik törekvéseinek értelme

Európa maga mögött tudhatta az első világháborút és készült a másodikra.

Regényeiből, fél évszázados írói, emberi tapasztalatainak birtokában kirajzolódik törekvéseinek értelme

Európa maga mögött tudhatta az első világháborút és készült a másodikra. Mintegy fordulóponthoz jelölő korban születtek tehát, amely egyben választóvonalat jelenthetett. Amennyiben az időnek nyoma lehet a születő nemzedékek életjegyeire, rájuk is ily módon hathatott.

Ezért jó újra olvasni Dobos László könyveit. Hasznosat akartam írni, de a hasznosság fogalmában nincs minden benne, amit mondani szeretnék. A lényeg, hogy jó újraolvasni a műveket, ebben benne van a hasznos is! Az életünkből olyan kort idéznek meg, amelyet később, sikertelenül, szerettünk volna elfelejteni, felszabadultan eltemetni. De ez is bonyolultabb! Szívesen felejtettük volna, ugyanakkor erős kényszert éreztünk, hogy újra meg újra felidézzük, mementóként megmutassuk. Nemzedékünk sorsa csupa ellentmondásból áll. De Dobos regényeiből, fél évszázados írói és emberi tapasztalataink birtokában kirajzolódik és felértékelődik törekvéseink akkori és mai értelme. Előbb azonban néhány szót a nemzedékről. Az előttünk járó korábban születettek többet éltek meg a régi világból, a háborút felnőtt fejjel látták, részesei is voltak, több tapasztalattal, más szemmel nézhették az utána következő éveket. Az utánunk jövőknek legfeljebb közvetett emlékeik vannak a múltból, mintegy beleszülettek a jövőbe. A harmincas nemzedék korváltozások határmezsgyéjén, mintegy vízváltó gerincén eszmélkedett. Gyerekkoruk kalanddá formálta számukra a háborút. Amikor a háború után kamaszfejjel a képzelet szabadságára és érzelmi kalandokra lett volna szükségük, a kor földönfutókká tette őket. Történelmi erők csapdába terelték őket, s az igazságtalan kor azt sugallta számukra: ilyen az élet, el kell viselni! S amikor a csapda megnyílt, a szabadulástól és mohó vágyakozástól mámoros nemzedék lelkesen bemenetelt a születő társadalom önellentmondásos ketrecébe, a másik csapdába, amely felnőtt korának térideje lett. Itt kezdődhetnek a nemzedék titkai. Sajátossá teszi őket. Koloncként vonzolja adottságait, fékez(het)ik szárnyalását, növelik gondterheltségét és formálják erkölcsét, befolyásolják munkája természetét, és megszabják jóhiszeműségét. Eszmélkedése tragikus idejét, csodátlan

fiatalságát nem feledheti.

Az 50-es évek elejéről Dobos Sodrásban című regényéből való a következő kép: a fővárosi járdán a sugárút szélén, nagy papírkofferen fiatalasszony ül, férje felette áll, egy hete esküdtek, szinte gyerekek, s ahogy népiesen mondják: várják a jószerencsét. Éjszakáikat az állomáson töltik, albérletet keresnek. A nemzedék pályája lakáskereséssel kezdődik. Faluról, vidékről jöttek, új honfoglalás bajnokaiként, meghódítani a fővárost, bevenni a szellemi magaslatokat, elsajátítani az értelmiségi életet. A történelem önkényes kényszere után a tettek önkéntes kényszere következett. Létfilozófiájuk: a történelmi értelmű tettekért végzett munka – kötelesség!

Dobos László közéleti pályája ismert. Kisebbségi intézmények létrehozása és irodalomszervezés, fontos tisztségek vállalása és a félreállítás igazságtalansága, nemzeti ügyekért végzett munka a számos közösségi tett. Ez alkalommal azonban inkább az íróról szólnék s műveiről. A közösségi és írói munka amúgy is összefüggnek, egy töről fakadnak s összefolynak. A lapalapítás és regényírás genezise hasonló. Könyvei eligazítanak művészi erényei és szellemi arculata kérdéseiben. S a titokra is rávilágítanak, amit nemzedéki méretben érzek bennük. Pályája kezdetétől elméleti embernek, a tettekre alkalmasnak készült, de a lírikus látáshoz is van érzéke. A főiskolán irodalomelméletet tanít, már első regényén érezni újító – modernizáló – vonását: a Messze voltak a csillagok (1963) új témakezdeményezés és formai lelemény jegyeit viseli. Korai jelentés a „málenkij robot”-ról s az onnan való szökésről, amely köré háborús kor- és kórkép kerekedik. A mű esztétikuma korhoz kötött, életanyaga és nyelvezete időtálló. Dobos életérzésében tényszerűség és természetes líra munkál, s valami egyszerű, mert elemien természetes hősiesség. Első regényeink egyike. Nyelvezete tárgyilagos, nem stilizál, kijelentő és ténymegállapító, hasonlatai sem túlzók. Némi romantizáló ízt is érzünk benne, valamiféle szerény emelkedettség és egyszerű pátosz színeit. Formai értelemben első kísérleti regényünk, időrendje nem kronologikus, cselekménysora nem lineáris, az én-regény módszerével monologizál és célszerűen váltja az idősíkokat: a hatvanas évek elején modern jegyek! A fülszöveg szerint „az egyéni és nemzeti önismeret regénye”. Mondja és minősíti történelmünket, a humánus apró szikráit érezteti, a veszteségek áldozatait puritán érzéskoszorúval övezi.

Dobos alkotóerői építkező jellegűek. Adottságként és jellemként nemzedékére utalnak. Önmagáról szólva is sorstársairól beszél. A szlovákiai magyar lét dramatikáját építi. De ahonnan egyetemes magaslatok felé vezethet út. Annak idején alighanem elveszett volna ez a nemzedék, ha nem az önkifejezést választja módszerül, hanem netán az ideológiai látomások dalnoka lesz, vagy individuális absztrakciók jajongója! Sorsa tette közössége létének kifejezőjévé, elfogadva a kor kihívásait. Önmagát és olvasóit nyerte általa. Mást nem tehetett. S alkatából következően azóta is ezen az úton jár. Annak a jegyében telt élete, hogy a nagy vízválasztó meredély pengeélén jár, két oldalról szakadék s körülötte állandó a szélfúvás. Talán romantikus kép, de – tudja az író! – a belső mélységek, ahol az ösztönök riadtan követik helyüket a világban és igen... évtizedeken át gyakran a végzet sündörgését érezték maguk körül, ez a feszültség csak alkalmas metaforákkal érzékeltethető.

Második regényében mindez benne van. A Földönfutók szlovák és magyar hősének drámája összefüggésében jellemzi a régiót. Sorsuk népi eredetű, mindkettőjüké a történelem zajlásában

fogant. A történelem inkább átka, mint áldása ennek a tájnak. Nem lehet itt szélárnyékban élni! Mintha a bodrogi táj – más szerzőink műveiben egyéb tájaink – a világ huzatosabb helyei lennének. Ezért a sorsok – többségiek és kisebbségiek – változatosan drámaiak. A régió ősidők óta bő helyt ad a tragikumnak. Sugallatára mind a sorsok, mind az írói látás természete tragikus. Dobos szövegeiben, alkatára jellemzően, alig ismeri a komikumot, tehát a dráma könnyedebb, felmentő lehetőségét, nem épít írásaiba könnyítő, humoros elemeket, nem lát pihentető derűt. De elborzasztó kataklizmákat, apokaliptikus látomásokat sem, s ez így van jól! Egy marad az élet „égi mása” (Arany) emberi méretű, elviselhető, és irodalmi érték. Történetei annak a mindennapi korszak drámaiságának a jegyében folynak, amelyben a régió népe, szűkebben a szlovákiai magyarság él. A Földönfutókban már jelentkezik az élettények körképszerű gazdagsága és mitizált jelenségek ikonjellege, amely majd következő könyvében kiteljesedik. Az Egy szál ingben a 70-es évek első felében, a közéletből való félreállítás idején született, a szerző megjelenésében sem lehetett biztos. De írói útjáról a méltánytalanság és bizonytalanság sem térítette le. Nem választotta a meghasonlott pózát, íróként önmaga maradt. Hűen a nemzedéki adottságokhoz, a pengeélhez. Magatartását akár közéleti következetességnek is minősíthetnénk, magam inkább mély létérzékelésnek és szellemi makacsságnak vélem: önmagához való görcsös ragaszkodásnak. Szövege is ezt tükrözi. Emlékszem, annak idején hajlamosak voltunk némely részletben eszmei támpontokat (is) látni, korábbi közéleti munkájának visszfényeként. Talán lehetne így is értelmezni, mégis tévedtünk. Az Egy szál ingben a korábbi műveket meghaladó darabja Dobos szellemi útjának, az írói alapszemlélet és a választott történetiség és morál folytatása. A kor esztétikumának szerves része, amit politikumnak véltünk, a kisebbségi lét drámainak és tragikumának sajátos eleme, az élet jellemzője. Akár a Sodrásban, ahol párbeszéd anyaga és gondolati értékek formája az ideologikus közbeszéd, eszmeszilánkok, melyek sorsdöntők lehettek. A huszadik század örületének jellemzője, hogy hasonló szilánkokat kivallassanak az emberekből és megbüntessék értük őket! Az Egy szál ingben így lett magyarságunk múlt századi életének, a keleti végeknek a történelmi rajza, sajátos esztétikummal bíró tablója, melyről egykori élők és holtak mítoszba révült arca néz ránk, közöttük egykori önmagunk is ott van, ahogy hisz és reménykedik!

A mítoszt nem véletlenül említem. A maradandóság és egyetemes érvény biztosítékát látjuk benne. S néha kérdezzük, mikor lesz a nemzedék sorsából, történelmünkben mítosz, amely a szélesebb körű érdeklődést s a világot is megérintheti?! Dobos László művei bírják a közös sors kifejeződése mitikusnak mondható jellemzőit. Stílusa okán is. A már említett komor és egyszerű nyelvezet helyenként archaikus elemeivel, a drámai szemlélet, mely a pillanatban látja a jelen és múlt tragikus villanásait, aztán létélményként valamiféle elemei „népiség”, ősi zsoldárszerűség, mely a sajátos heroizmus, bizonyos mindennapi hősiesség kísérő motívuma. A mítoszok csodaelemei – lévén szó emberekről s nem istenekről! – nem kapnak helyet, de az erények hősiessé magasztosulhatnak. Mint a Sodrásban fiatal férjének alakja, ahogy borongva szemléli a sugárút forgalmát, míg fáradt aszszonya a nagy kofferen ülve pihen.

A Gondok könyvének esszéi, az Engedelmével című novelláskönyv történetei, a Hólepedő öntépfő vallomásossága – nincs menekvés! A magyar értelmiségi sors hazai variációja a palettán. Zárt körben mozog az író – mint nemzedéke –, spirálszerűen emelkedhet, de végül visszaér önmagához. Nyelvi-formai kísérletei sem törik át a kört, van ebben makacsság is, emelkedettség is, mert determinált igazság vállalását jelenti. A kísérletek is csak arra kellenek, hogy a hűségnek a formája időszzerű és hiteles legyen!

Dobos László 75. születésnapjára

Írta: Új Szó

2005. október 28. péntek - Módosítás: 2005. október 28. péntek

Bizony László, még írói becsvágyunkat is a sorsunk határozta meg! Azokat a régi időket már sírásók nélkül is temetik az életenergiák, a múltó idő zúdítja rá a göröngyöket. A kozmikus idő realizmust parancsolt ránk. Bizonyára alkatilag erre voltunk alkalmasak. Megfért bennünk a hit és a csalódás, s talán a remény „kékmadara” sem szállt el láthatárunkról. Nem kitalált metafora, hogy vízvázasztó gerince élén jártunk, cipeltük a kockázat koloncait s talán a sorsvállalás fényéből is felvillantottunk némi szikrát. Erőt, egészséget a további munkádhoz, László!

DUBA GYULA